

Поетичні переклади українською мовою турецької поезії ХХ ст. заслуговують на всебічне вивчення в контексті літературного життя України та розвитку світової перекладознавчої думки. Адже жоден поетичний переклад не може бути остаточним, тому що завжди залишаються нереалізовані резерви оригіналу, приховані в багатогранності його асоціативних зв'язків. І кожен переклад – лише певна ланка, перегук голосів у процесі функціонування художнього образу.

1. *Крива Б.С.* Світоглядні аспекти художнього перекладу. – К.: Наукова думка, 1985. – 128 с.; 2. *Мірошниченко М.* На світловидноті. – К.: «Етнос», 2009. – 400 с.; 3. *Say H.* Meşhur şairlerden meşhur şiirler. – İstanbul: Zambak, 2004. – 419 s.

Резнік В.Г., здобувач,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПОЛІСЕМІЯ У ЗАГАЛЬНОВЖИВАНІЙ МОВІ ТА ПРАВНИЧІЙ МОВІ ЯК ФАХОВІЙ. ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВА ПОЛІСЕМІЯ (FACHPOLYSEMIE)

Стаття присвячена дослідженню зв'язку між фаховою правничою та загально-вживаною мовами з точки зору лексико-термінологічної неоднозначності. Особлива увага приділяється аналізу однозначності й точності інформації у правових документах та неможливості довільного добору лексики для термінотворення, різночитання термінології, невпорядкованості семантичних відношень в юридичній терміносистемі.

Ключові слова: фахова правнича мова, лексико-термінологічна неоднозначність, полісемія.

Статья посвящена исследованию связи между профессиональным юридическим и общеупотребительным языками с точки зрения лексико-терминологической неоднозначности. Особое внимание уделяется анализу однозначности и точности информации в юридической документации и невозможности произвольного подбора лексики для образования терминов, разночтения терминологии, неупорядоченности семантических отношений в терминосистеме права.

Ключевые слова: профессиональный юридический язык, лексико-терминологическая неоднозначность, полисемия.

The article is devoted to the research of connection between the professional legal and common languages from the point of lexically-terminological ambiguity. The special attention is given to the analysis of unambiguity and exactness of information in legal documents and impossibility of arbitrary selection of vocabulary for formation of terms, different interpretation of terminology, disorder of semantic relations in legal terminological system.

Key words: the professional legal language, lexically-terminological ambiguity, polysemy.

Актуальність нашої статті зумовлена тим фактом, що законодавство за внутрішньою сутністю тяжіє до точних знань, вимагає однозначності саме через те, що системне,

соціально стратифіковане знання складає основу його інформації. Ця вимога для законодавства є особливо суттєвою, оскільки правові приписи мають бути точно й однозначно викладені. Однозначність і точність інформації у правових документах, текстах неможливі при довільному доборі лексики для термінотворення, різночитання термінології, невпорядкованості систематичних відношень у юридичній терміносистемі. Лексико-термінологічна неоднозначність завжди є серйозним недоліком такої розвиненої інформаційної системи, як законодавство.

Мета роботи полягає в тому, щоб зробити спробу в загальних рисах визначити роль, місце і значення багатозначності у загальнонавчіваній та фаховій правничій мовах.

Основними **завданнями** дослідження були: надати визначення поняттям фахова мова та з'ясувати особливості правничої мови як фахової; розкрити зв'язок між загальнонавчіваною та спеціальною мовами через призму полісемічності.

Досліджуючи фахові мови («спеціальні мови», «технолекти») в першу чергу науковців цікавлять особливості мови певної галузі науки. Специфічна лексика фахових мов та проблеми, які з нею пов'язані, створили умови для виділення окремої науки – термінознавства, предметом дослідження якого є не мова як така, а саме термін як єдність поняття і назви [Кияк 2006, 28]. Існує велика кількість визначень поняття *спеціальна мова* у розумінні зарубіжних лінгвістів. Але найбільш точним, на нашу думку, є тлумачення даного поняття відомим німецьким мовознавцем Лотарем Гофманом: «Eine Fachsprache ist die Gesamtheit aller sprachlichen Mitteln, die in einem fachlich begrenzten Kommunikationsbereich verwendet werden, um die Verständigung zwischen den in diesem Bereich tätigen Menschen zu gewährleisten» [Hoffmann 1987, 53]. Тобто, спеціальна мова розглядається як сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються у професійно замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері. Під *сукупністю мовних засобів*, згідно з Л. Гофманом, потрібно розуміти не лише так звані інвентар фонетичних, морфологічних, лексичних елементів та синтаксичних правил, але і їхню функціональну взаємодію у будь-яких можливих у цій галузі актах комунікації. До таких засобів належать як елементи всіх рівнів від звуку (букви) до речення, так і стилістичні принципи, і т. д. Усі названі засоби мають відношення в першу чергу до загальнонавчіваної мови, однак вони утворюють функціональну єдність і в спеціальних фахових мовах.

Відмінні особливості правничої мови простежуються в межах їхнього безпосереднього функціонування – у текстах, які є вираженням специфічних правових ситуацій [Stickel 1984, 31], та потребують різних засобів мовного вираження, що в свою чергу призводить до існування різних типів текстів (Textsorten). У якості найповнішої класифікації юридичних текстів у німецькій лінгвістичній традиції визнається класифікація В. Отто. Автор поділяє усі юридичні тексти *горизонтально* на тексти окремих правничих галузей (на пр., цивільного права, податкового права, адміністративного права і т.ін.) та *вертикально* залежно від джерела, змісту та інформаційної мети [Otto 1982, 311; 1978a, 11]. А саме: 1) мова законів (die Gesetzssprache); 2) мова судових рішень (die Urteils- und Bescheidssprache); 3) наукова мова та мова експертиз (die Wissenschafts- und Gutachtensprache); 4) мова офіційного службового листування (die Sprache der behördlichen Schriftverkehrs); 5) адміністративний жаргон (die Verwaltungsjargon); 6) інші різновиди текстів, наприклад, мова усного спілкування з громадянами, компетентними в галузі права, або з фахівцями [Otto 1978a, 11-12; 1978b, 481; 1981, 51].

Розглядаючи правничу мову з точки зору різних рівнів юридичних текстів, німецькі дослідники дійшли висновків, що правнича мова як спеціальна фахова мова має наступні характеристики, які відрізняють її від інших спеціальних фахових мов: *наявність правничої термінології, вживання особливих синтаксичних конструкцій, компактний спосіб викладу, наявність особливих стилістичних прийомів*. З усіх вищевказаних характеристик мови права центральними на нашу думку є *правничі термінологія та правовий стиль*. Лише за допомогою даних показників представляється можливим встановлення меж між фаховою правничою мовою і загальнонавчаною літературною мовою, а також іншими спеціальними мовами.

Як лінгвісти, так і більшість німецьких правознавців, які досліджують фахову правничу мову, стверджують, що мова права у значно більшій мірі застосовує загальнонавчану лексику, ніж інші спеціальні мови через те, що мова права має бути зрозумілою простим громадянам [Duwe, Weirich 1981, 118].

Проте такий міцний зв'язок між загальнонавчаною літературною мовою та правничою мовою має не лише позитивні сторони, але є джерелом багатьох специфічних проблем правничої мови. Однією з таких особливих проблем потрібно назвати *полісемію*, коли одне й те ж саме слово розуміється експертами інакше, ніж нефахівцями.

Проблемами полісемантичності слова займалися ряд вітчизняних та зарубіжних науковців: Муравицька, Афанасьева, Щерба, Звєгінцев, Пауль, Ердман, Стерн та ін. Однак поки що єдиної точки зору на явище полісемії немає. Та найбільш повним і вірним, на нашу думку, слід навести таке визначення: *полісемія* (грецьк. polysemos – *багатозначний*), або *багатозначність*, наявність у мовній одиниці (слові, фраземі, граматичній формі, синтаксичній конструкції) кількох значень – як один із важливих виявів самобутності лексики національних мов, один з головних шляхів збагачення словарного запасу (поруч зі словотворенням та запозиченням), реалізує використання потенційних можливостей слова й представляє природний розвиток лексичної системи будь-якої національної мови.

Існує декілька причин виникнення полісемії, та головною причиною багатозначності слів природної мови, на думку Ф.А. Литвина, є природа слова як інструмент пізнання, який намагається відобразити різноманітність явищ навколишнього світу з урахуванням тих зв'язків та відносин, які фіксуються за допомогою мови у свідомості людини у момент відображення діяльності [Литвин 1984, 4]. Ці зв'язки та відношення призводять до об'єднання двох або декількох значень в одному слові.

Питання про полісемію термінів – одне з принципових питань термінознавства. Вирішується воно термінологами неоднозначно. Якщо в загальнонавчаній лексиці це явище веде до розширення й збагачення словникового складу, то в спеціальній лексиці воно є небажаним, тому що порушує спроби мови зберегти однозначну відповідність між референтом і номінуючим його знаком, а також наявність багатозначних термінів у межах однієї наукової галузі є виявом неупорядкованості конкретної термінології [Волкотруб 2004, 76]. За традицією прийнято розглядати дане мовне явище як недолік термінології.

У сучасному термінознавстві можна виділити три точки зору на багатозначність терміна: 1) Р.А. Будагов, Д.С. Лотте вважають полісемію термінів негативним явищем, багатозначні слова варто усувати з термінології. При наявності полісемії термін втрачить первинну і важливу функцію розрізнення, з одного боку, а з іншого – «сама природа знака-терміна з однозначним співвідношенням того, що означає і того, що означає»

ся позбавляє його будь-яких передумов для розвитку полісемії» [Будагов 1971, 65]; 2) В.П. Даниленко, визнаючи й виправдуючи полісемію термінів, зокрема категоріальну полісемію, вважає контекст однією з умов досягнення семантичної однозначності термінів. Повторюваність контексту закріплює за терміном суворо визначене його значення. Такий постійний стійкий контекст В.П. Даниленко називає стандартним. [Даниленко 1978, 76-86]; 3) А.И. Моїсєєв, О.С. Прозоров, Л.Л. Кутіна визнають багатозначні слова в термінології. Однозначність терміна – лише тенденція й ідеал [Моїсєєв 1970; Прозоров 1968; Кутіна 1970]. Однак останнім часом усе частіше можна зустріти в різних термінологічних дослідженнях визнання того факту, що термінам властива полісемантичність не менш, ніж словам загальноживаної мови [Березін 1984, 118].

Деякі вчені хоча й оцінюють багатозначність термінів, як недолік, проте стверджують, що це однак не заважає розумінню, якщо різні значення слова належать до різних фахів і тому не мають змоги в одному контексті ускладнювати розуміння. Осмислення терміна ускладнюється, якщо він є багатозначним у межах однієї галузі [Арнольд 1959, 252]. Для прикладу розглянемо багатозначність деяких термінів в межах окремої правничої галузі (адміністративного права Німеччини):

das Amt: 1) посада (як виконання функції) місце; служба (як діяльність); 2) установа, управління, відомство; 3) адміністративна територіальна одиниця.

der Ausgleich: 1) збалансування, врівноваження; 2) угода, компроміс; 3) відшкодування, компенсація.

der Erlass: 1) видання, ухвалення; 2) указ, декрет, постанова, припис; 3) зняття, звільнення (від чогось).

die Erklärung: 1) пояснення; 2) заява, декларація, оголошення; 3) волевиявлення (Willenserklärung); 4) проголошення (Verkündigung).

das Gewerbe: 1) промисел (підприємницька діяльність у сфері промисл., торгівлі, або транспорту); 2) заняття, професія.

die Verwaltung: 1) – управління (як процес); – дирекція, адміністрація (установи, підприємства), правління; – управління (як орган); 2) державна адміністративна діяльність, адміністрування, державне управління; 3) виконавча влада; органи управління.

Термінологічне значення, що вкладається в дані лексичні одиниці, визначається у більшості випадків через законодавчі дефініції та контекст. Тому, сміливо можна стверджувати, що правнича мова лише здається точною. Якщо поняття викривлюється, мета тексту не може бути досягнута [Lampe 1970, 28].

Характеризуючи німецьку правничу мову, не можна не згадати про такий лексико-семантичний процес як *внутрішньогалузева полісемія (Fachpolysemie)*. Одне й те ж саме правове поняття зі, здавалося б, однаковим змістом, часто застосовуються в різних законах по-різному, що призводить до труднощів у розумінні. Наприклад, термін *die Urkunde* (документ, акт; грамота; посвідка; свідоцтво) має неоднакове тлумачення в Цивільному та Кримінальному кодексах; термін *der Beamter* (чиновник, держслужбовець) вживається у розділі *Amtsdelikten* (Посадові злочини) Кримінального кодексу ФРН у ширшому розумінні, ніж в *Beamtenrecht* (Сукупність норм, які врегульовують правовий стан державних службовців). Тому термін *der Amtsträger*, який на сьогоднішній день використовується замість двох попередніх, дозволяє уникнути полісемії.

Однак вимога використовувати однакові поняття у правничій мові вважаються німецькими правниками та лінгвістами утопічними, тому що закони переслідують різні цілі й неможливо уникнути різних нюансів у значеннях, наприклад між Цивільним та Кримінальним правом, або між Цивільним та Податковим правом. У такому випадку потрібно було б шукати для різних значень нові слова (або утворювати нові). Таким чином відбулось би збільшення кількості спеціальних юридичних виразів, а це призвело б до ще більшого віддалення правничої мови від загальноновживаної [Noll 1973, 262].

Слід зауважити, що питання стандартизації та впорядкування правничої термінології Німеччини на сьогоднішній день є актуальними та викликають дискусії серед науковців. Завданням стандартизації перш за все є викладення поняттєвого змісту (Begriffsinhalten), а саме *дефініція*. Принциповими вважаються такі питання термінотворення як, наприклад, чи слід дозволити присутність синонімів; чи потрібно прагнути співвідношення між позначенням та поняттям, за якого поняття має лише одне позначення (Einnamigkeit, Mononymie) та ін. Для прикладу, у § 142 Карного кодексу ФРН термін *Delikt* (злочин) може мати як мінімум п'ять значень такого поняття – втеча водія з місця (дорожньо-транспортної) пригоди: 1)*Fahrerflucht*, 2)*Verkehrsflucht*, 3)*Unfallflucht*, 4) *unerlaubtes Entfernen vom Unfallort*, 5)*Verkehrsunfallflucht*. Якщо така різноманітність позначень не викликає непорозумінь, то немає ніякої необхідності, на думку У. Даума, застосовувати в процесі стандартизації правничої термінології мононімії, що неминуче призвело б до збіднення мови. Для порівняння наведемо ще приклад: *Grundstück* (земельна ділянка, на якій розташоване нерухоме майно) – *unbewegliche Sache* (нерухоме майно) – *Liegenschaft* (нерухомість) [Daum 1981, 91-93].

Висновки. Виконане дослідження надає нам право стверджувати, що явище полісемії – це природний процес поповнення лексичного запасу будь-якої загальноновживаної та спеціальної мови. Більшість слів має не одне, а декілька значень.

Взаємозв'язок загальноновживаної та фахових мов відображається в тому, що останні запозичують у першій більшу частину свого лексичного складу, по-новому комбінуючи та переосмислюючи матеріал, віддають назад ряд слів з їхніми новими значеннями.

Оскільки термін – це не штучний знак, а слово або словосполучення в особливій функції вираження спеціального поняття, тому в термінологіях відбуваються такі ж самі лексико-семантичні процеси, що й у лексиці загальноновживаної мови.

Терміни відіграють важливу роль у розвитку мови. Більшість лексичних одиниць, які входять до складу мови, це саме терміни. Пояснити це можна тим, що значно зростає роль науки й техніки в житті суспільства.

Для німецької правничої мови характерною ознакою є наявність власного універсуму понять та дефініцій, які відрізняються від таких самих у загальноновживаній мові. Маючи справу з фаховою мовою як з об'єктом дослідження, так і користуючись нею на практиці, наприклад, у перекладах, обов'язково потрібно знати як загальноновживані значення того чи іншого поняття, так і їхні особливі значення у правничій мові. Тобто, досліджувати фахову мову права, не володіючи значеннями й поняттями юридичної термінології, неприпустимо.

Поза нашою увагою залишилися такі надзвичайно важливі питання, як з'ясування основних причин формування нових значень у терміносистемі права, визначення типів

багатозначності правничих термінів. А тому вважаємо за доцільне визначити їх як перспективу наших подальших досліджень у названій сфері.

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. Л.: Просвещение, 1959.-350 с. 2. Березин Ф.М. История лингвистических учений: Учебник для филол. спец. вузов. - 2-е изд.. - М.: Высшая школа, 1984. - 319 с. 3. Будагов Р.А. Проблемы развития языка. - М.: Наука, 1965. - 73 с. 4. Гринев-Гриневиц С.В., Сорокина Э.А., Скопюк Т.Г. Основы антрополингвистики (к лексическим основаниям эволюции мышления человека): Учеб. пособие. - М.: Компания Спутник, 2005. - 114 с. 5. Даниленко В.П. Русская терминология. - М.: Наука, 1977. - 246 с. 6. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - Вінниця: Нова книга, 2006. - 592 с. 7. Кутина Л.Л. Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. - М.: Наука, 1970. - С. 92-94. 8. Литвин Ф.А. Многозначность слова в языке и речи - М: Высшая школа; 1984.-117 с. 9. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики. - М.: Изд-во АН СССР, 1961. - 158 с. 10. Медникова Э.М. Проблемы общего и германского языкознания: сборник статей. - М.: Изд-во МГУ, 1978. - 184 с. 11. Моисеев А.И. О языковой природе термина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. - М.: Наука, 1970. - С. 127-138. 12. Прозоров О.С. Роль научно-технической терминологии в развитии словарного состава современного французского языка: Автореф. дис...канд. филол. наук. - М., 1968. - 22 с. 13. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. М.: Просвещение, 1976. - 543 с. 14. Степанов Ю.С. Семантика // Лингвистический энциклопедический словарь. - М.: Советская энциклопедия, 1990. - 685 с. 15. Уфимцева А.А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка) - М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. - 284 с. 16. Шлоер Б., Сойко І. Німецько-український коментований словник з адміністративного права / Загальна редакція Б.Шлоера та Ю.Зайцева. - К.: Український центр правничих студій, 2003. - 464 с. 17. Arntz, Reiner/Picht, Heribert. Einführung in die Terminologearbeit. Hildesheim / Zürich / New York: Olms, 1989. 18. Daum U. Rechtssprache – eine genormte Fachsprache? // Der öffentliche Sprachgebrauch. Stuttgart, 1981. Bd.2: Die Sprache des Rechts und der Verwaltung. S.119-127. 19. Duwe H., Weirich H. Die Verständigung zwischen dem Bürger und den Juristen kann verbessert werden // Der öffentliche Sprachgebrauch. Stuttgart, 1981. Bd. 2. S. 119-127. 20. Otto W. Amtsdeutsch heute, bürgernah und praxisnah. Stuttgart-München-Hannover, 1978a. 21. Otto W. Die Paradoxie einer Fachsprache // Der öffentliche Sprachgebrauch. Stuttgart, 1981. Bd. 2. S. 44-57. 22. Otto W. Die Sprache als Verwaltungsmittel // Bayerische Verwaltungsblätter 24. 1978b. S. 481-486. 23. Otto W. Erwartungen an die Rechts- und Verwaltungssprache der Zukunft // Muttersprache 92. 1982. S. 309-315. 24. Podlech A. Rechtslinguistik // Grimm, Dieter (Hrg.). Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften. München: Beck, 1976. Bd.II. S. 105-116. 25. Sandrini, Peter: Terminologearbeit im Recht/ Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers, Wien, 1996. 26. Schmitt, Peter A. (1986): Die „Eindeutigkeit“ von Fachtexten: Bemerkungen zu einer Fiktion, in Snell-Hornby, Mary (1986) (Hrsg.): Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis, Tübingen, Tübingen, Francke UTB 252-282 27. Stichel,

Рижикова М. Д., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЛАУДАЦІЇ У ВИДАВНИЧИХ РЕКЛАМНИХ ОГолоШЕННЯХ (на матеріалі англійської мови)

У статті досліджуються особливості лаудації в англомовних видавничих рекламних оголошеннях: визначаються та описуються лексичні одиниці, граматичні конструкції, стилістичні та риторичні прийоми, що використовуються в цьому жанрі лаудативного дискурсу.

Ключові слова: *видавниче рекламне оголошення, лаудація, лаудативний дискурс.*

The article examines linguistic means of expressing laudation (lexical units, grammatical constructions, stylistic and rhetoric devices) in English-language blurbs.

Key words: *blurb, laudation, laudatory discourse.*

В статье исследуются особенности лаудации в англоязычных издательских рекламных объявлениях: определяются и описываются лексические единицы, грамматические конструкции, стилистические и риторические приемы, используемые в этом жанре лаудативного дискурса.

Ключевые слова: *издательское рекламное объявление, лаудація, лаудативный дискурс.*

Актуальність дослідження зумовлена інтересом у сучасній лінгвістиці до вивчення дискурсу, позамовних чинників формування дискурсу, а також відсутністю комплексних лінгвістичних досліджень жанрів лаудативного дискурсу.

Об'єктом дослідження були англомовні видавничі рекламні оголошення, а його **предметом** – мовні засоби вираження лаудації в оголошеннях, а саме: лексичні одиниці, граматичні конструкції, стилістичні та риторичні прийоми.

Матеріалом роботи були 223 видавничих рекламних оголошення (англ. *blurb*), відібраних методом суцільної вибірки.

Метою дослідження було виявити та описати мовні засоби вираження лаудації у видавничих рекламних оголошеннях.

Лаудативний дискурс виокремлюється за комунікативною метою, яка полягає у висловленні похвали, викликанні поваги, гордості, тощо. До основних жанрів англомовного лаудативного дискурсу, зокрема, належать некрологи, промова свідка на весіллі,